תְּנַהּ עָנְיָן לְמַלְכוּת – דרוש שאינו לוקה בלא התראה.
מקור נוסף: דְּבֵי חִזְקִיָּה תָּנָא, נאמר לגבי רוצח (שמות כא יד) 'וְכִי יָזִיד אִישׁ עַל רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְּעָרְמָה', ומהלשון 'וכי', משמע שמדובר שֶׁהִתְרוּ בּוֹ, וַעֲדַיִן הוּא ממשיך וְעוֹשֶׂה מַעֲשִׂים בְּמַזִּיד. מקור נוסף: דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא, נאמר לגבי מחלל שבת (במדבר טו לג) 'הַמּוֹצְאִים אוֹתוֹ מְקוֹשֵׁשׁ עֵצִים' ומהלשון 'מקושש' משמע, שֶׁהִתְרוּ בּוֹ, וַעֲדַיִן הוּא היה ממשיך וּמְקוֹשֵׁשׁ. מקור נוסף: דְּבֵי רַבִּי תָּנָא, נאמר לגבי נערה המאורסה (דברים כב כד) 'עַל דְּבַר אֲשֶׁר עִנָּה אֶת אֵשֶׁת רֵעֵהוּ', ומהמילה 'דבר' דורשים עַל עִסְקֵי דִּיבּוּר, כלומר שחייב מחמת דיבורי ההתראה שהתרו בו.
וּצְרִיכָא – צריך את כל הדרשות הנזכרות לעיל, דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא אֲחוֹתוֹ, הָוֶה אָמֵינָא חַיְבֵי מַלְקוּת אִין – בהם אכן צריך התראה, אֲבָל חַיְבֵי מִיתוֹת לָא, לכן כָּתַב רַחֲמָנָא 'כִּי יָזִיד' ברוצח. וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא 'וְכִי יָזִיד', הָוֶה אָמֵינָא הָנֵי מִילֵּי סַרְיָיף דְּקִיל – שדווקא ברוצח שמיתתו בסייף, הקילה התורה להצריכו התראה, אֲבָל מְקִילָה דְּחֲמוּרָה, אֵימָא לָא צריך התראה, צְרִיכָא – לכן נצרכות הדרשות ממחלל שבת ונערה המאורסה שעונשם בסקילה. שואלת הגמרא: וְתַרְתֵּי – שתי דרשות בְּנִסְקָלִין לָמָּה לִי. מיישבת הגמרא: לְרַבִּי שִׁמְעוֹן הסובר (לקמן מט:) ששריפה חמורה מסקילה, לכן בא הלימוד המיותר לְאַתּוֹיֵי – לרבות חיוב התראה בִּנְשָׂרְפִין, וּלְרַבָּנַן הסוברים (שם) שסקילה חמורה משריפה, ואפשר ללמוד נשרפים בקל וחומר מנסקלים, מֵיתְיָא דְּאַתְיָא בְּקַל וָחוֹמֶר טָרַח וְכָתַב לָהּ קְרָא – דרך התורה לכתוב במפורש דברים שהיה אפשר ללמוד בקל וחומר. ולעולם כולם לומדים את הלימוד המיותר לנשרפים.
שואלת הגמרא: וְלִכְתּוֹב רַחֲמָנָא בְּנִסְקָלִין וְלֵיתוּ הָנָךְ – ויבואו כל שאר חייבי מיתה וחייבי מלקות, וְלֵינְמְרוּ מִינַּיהּ – וילמדו בקל וחומר מהנסקלים. משיבה הגמרא: הָכָא נַמִּי – גם כאן יש ליישב כמו שתירצנו לדעת רבנן, שֵׁמֵיתְיָא דְּאַתְיָא בְּקַל וָחוֹמֶר טָרַח וְכָתַב לָהּ קְרָא.
שנינו בברייתא לעיל (מז:) ששואלים האם הַתְרָיה עֶצְמוֹ לְמִיתָה. מבררת הגמרא: מְנָא לָן – מנין שצריך שהנידון יאמר שעושה כן על מנת להיהרג. מבארת הגמרא: אָמַר רָבָא, וְאִיתֵימָא חִזְקִיָּה, אָמַר קְרָא (דברים יז ו) 'יוּמַת הַמֵּת', ומהלשון 'המת' דורשים עַד שֶׁיְּהֵא עֶצְמוֹ לְמִיתָה, כלומר שכבר חייב את עצמו בפיו במיתה, קודם שהגיע לבית דין.
אָמַר רַב חָנָן, עֲדֵי נַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה – שמעידים שזינתה (וחייבת מיתה), שֶׁהוּזְמוּ אֵין נֶהֱרָגִין (מכאשר זמם), מִתּוֹךְ שֶׁיְּכוֹלִים לוֹמַר לְאוֹסְרָהּ עַל בַּעְלָהּ שֶׁנִּי בָּאנוּ ולא לחייבה מיתה, שהרי הדין הוא ששאת איש שזינתה נאסרת גם על הבועל. משיבה הגמרא: שמדובר שֶׁחזרה וְזִינְתָה מִבּוֹעֲל רִאשׁוֹן, אִי נַמִי, שֶׁבפעם השניה זִינְתָה מִקְרוֹבֶיהָ, ובאופנים אלו גם קודם עדותם היתה אסורה על הבועל השני, ועל כרחך שעתה הם באים כדי לחייבה מיתה.
מבררת הגמרא: מַאי שְׁנָא נַעֲרָה מְאוֹרָסָה דְּנָקֵט – מדוע רב חנן אמר את דינו דווקא בנערה המאורסה, אֲפִילּוּ נְשׂוּאָה נַמִי – הרי גם באשה נשואה שייך דין זה. מתרצת הגמרא: אִין – אכן דין זה שייך גם בנשואה, אֶלָּא רב חנן בא לחדש שאֲפִילּוּ הַאי דְּלָא יָתְבָא תּוּתֵיהּ – שעדיין לא יושבת ממש תחת בעלה, ויש מקום לומר שודאי באו לחייבה מיתה, שהרי אין אדם מעלה על דעתו להעיד לאסור אשה לבעלה, אלא רק לאחר שהוא רואה אותה תחתיו, ומחדש רב חנן שבכל זאת יְכוֹלִין לוֹמַר לְאוֹסְרָהּ עַל בַּעְלָהּ בָּאנוּ.
הגמרא דנה באיזה אופן העדות בטילה כאשר נמצאת סתירה בבדיקות: אָמַר רַב חִסְדָּא, אֶחָד אוֹמֵר בְּסַרְיָיף [־חרב] הֲרָגוֹ, וְעוֹד אֶחָד אוֹמֵר בַּאֲרִירָן [־איזמל ויש אומרים גרזן] הֲרָגוֹ, אֵין זֶה נָכוֹן – אין העדות מכוונת ובטלה. אבל אֶחָד אוֹמֵר כֻּלָּיו [־בגדיו] שְׁחוֹרִין, וְאֶחָד אוֹמֵר כֻּלָּיו לְבָנִים, הֲרֵי זֶה נָכוֹן, משום שהסתירה היא בדבר שאינו מעיקר מעשה ההריגה.
מקשה הגמרא על הדין של כליו: מֵיתְיְבִי, נאמר (דברים יג טו, יז ד) 'נָכוֹן' שֶׁיְּהֵא נָכוֹן – כלומר שתהיה העדות מכוונת, אבל אם אֶחָד אוֹמֵר בְּסַרְיָיף הֲרָגוֹ וְאֶחָד אוֹמֵר בַּאֲרִירָן הֲרָגוֹ, או אֶחָד אוֹמֵר כֻּלָּיו שְׁחוֹרִין וְאֶחָד אוֹמֵר כֻּלָּיו לְבָנִים, אֵין זֶה נָכוֹן. וכיצד אמר רב חסדא שבכליו הרי זה נכון. מתרצת הגמרא: תְּרֵנְגְּמָה – מפרש רַב חִסְדָּא שכוונת הברייתא, בְּכוּדְּרָה שֶׁחָנְקוּ בּוֹ, כלומר שהרגו על ידי שחנקו עם בגד, דְּהֵיְינוּ סַרְיָיף וַאֲרִירָן – שבאופן זה הבגד הוא ממש מגוף העדות כמו הסייף. עוד מקשה הגמרא: תָּא שְׁמַע, אֶחָד אוֹמֵר סַנְדָּלָיו של ההורג היו שְׁחוֹרִין וְאֶחָד אוֹמֵר סַנְדָּלָיו לְבָנִים, אֵין זֶה נָכוֹן. וכיצד אמר רב חסדא שבכליו הרי זה נכון. מתרצת הגמרא: הָתָם נַמִי כְּגוֹן שֶׁבָּעֲטָה בּוֹ בְּסַנְדָּלוֹ וְהָרְגוֹ.
מקשה הגמרא ממשנתינו: תָּא שְׁמַע, מַעֲשֶׂה וּבָדַק בֶּן זַכַּאי בְּעוֹקְצֵי תְּאֵנָה, וכשנמצאו דבריהם סותרים בטלה העדות, אף שאין זה ממש ממעשה ההריגה, וקשה על רב חסדא. מתרצת הגמרא: אָמַר רָמֵי בַּר חָמָא, במשנתינו מדובר כְּגוֹן שֶׁעָקַץ תְּאֵנָה בְּשַׁבָּת, וחילל שבת בכך, דַּעֲלָהּ קָא מִיקַּטֵיל – שעל המעשה שעשה בעוקצה הוא נהרג, ונמצא שהעוקץ הוא מגוף העדות. מקשה הגמרא: וְהָא תַּנְיָא אָמְרוּ לוֹ – העדים לבן זכאי 'תַּחַת תְּאֵנָה הֲרָגוֹ', משמע שהמעשה היה בענין רציחה, ולא בענין תולש בשבת, ואם כן עוקצי התאנה אינם מגוף העדות.
מעמיד רב חמא את המשנה באופן אחר: אֶלָּא אָמַר רָמֵי בַּר חָמָא, במשנתינו מדובר כְּגוֹן שֶׁשִּׁפְּרוּ בְּיִיחוּד שֶׁל תְּאֵנָה – שעשה על ידו חור בגופו של חבירו, והרגו, ונמצא שהבדיקה בעוקצי התאנה היא מגוף העדות. מקשה הגמרא: תָּא שְׁמַע, אָמַר לָהֶן – שאל בן זכאי את העדים, תְּאֵנָה זוֹ עוֹקְצֶיהָ דַּקִּין או עוֹקְצֶיהָ נַסִּין, וכן שאלם תְּאֵנִים שְׁחוֹרוֹת היו, או תְּאֵנִים לְבָנוֹת, והרי תאנים הן רכות ואי אפשר להרוג בהן, ובפשטות משמע שאם היה סתירה בכך, גם היה מבטל את עדותם.
אֶלָּא אָמַר רַב יוֹסֵף, וכי מַבָּן זַכַּאי לוֹתְיב אִינִישׁ, כלומר אין להקשות משיטת בן זכאי על דברי רב חסדא, משום ששָׁאנֵי בָּן זַכַּאי דִּבְדִיקוֹת בַּחֲקִירוֹת מְשׁוּוֵי לֵיהּ – הוא משווה, שכשם שסתירה בחקירות מבטלת את העדות אפילו בשאלת 'איזה מקום' שאינה נוגעת לעצם המעשה, כך גם בבדיקות כל סתירה מבטלת את העדות, אבל רב חסדא אמר את דבריו בשיטת חכמים הסוברים שבדיקות אינם בחקירות.
מבררת הגמרא: מַאן – מיהו בֶּן זַכַּאי המוזכר במשנתינו. אִילֵימָא רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, מִי הָוֶה בַּסַּנְהֶדְרֵי – האם הוא היה בסנהדרין בזמן שדנו הסנהדרין דיני נפשות, וְהָתְנְיָא – והרי שנינו בברייתא שמכיון שכבר נאסרה על בעלה בזנות הראשונה, ודאי שעדי הזנות השניה באו לחייבה מיתה. שואלת הגמרא: וְהָא יְכוֹלִין לוֹמַר לְאוֹסְרָהּ עַל בּוֹעֲלָהּ שֵׁנִי בָּאנוּ ולא לחייבה מיתה, שהרי הדין הוא ששאת איש שזינתה נאסרת גם על הבועל. משיבה הגמרא: שמדובר שֶׁחזרה וְזִינְתָה מִבּוֹעֲל רִאשׁוֹן, אִי נַמִי, שֶׁבפעם השניה זִינְתָה מִקְרוֹבֶיהָ, ובאופנים אלו גם קודם עדותם היתה אסורה על הבועל השני, ועל כרחך שעתה הם באים כדי לחייבה מיתה.
מבררת הגמרא: מַאי שְׁנָא נַעֲרָה מְאוֹרָסָה דְּנָקֵט – מדוע רב חנן אמר את דינו דווקא בנערה המאורסה, אֲפִילּוּ נְשׂוּאָה נַמִי – הרי גם באשה נשואה שייך דין זה. מתרצת הגמרא: אִין – אכן דין זה שייך גם בנשואה, אֶלָּא רב חנן בא לחדש שאֲפִילּוּ הַאי דְּלָא יָתְבָא תּוּתֵיהּ – שעדיין לא יושבת ממש תחת בעלה, ויש מקום לומר שודאי באו לחייבה מיתה, שהרי אין אדם מעלה על דעתו להעיד לאסור אשה לבעלה, אלא רק לאחר שהוא רואה אותה תחתיו, ומחדש רב חנן שבכל זאת יְכוֹלִין לוֹמַר לְאוֹסְרָהּ עַל בַּעְלָהּ בָּאנוּ.
הגמרא דנה באיזה אופן העדות בטילה כאשר נמצאת סתירה בבדיקות: אָמַר רַב חִסְדָּא, אֶחָד אוֹמֵר בְּסַרְיָיף [־חרב] הֲרָגוֹ, וְעוֹד אֶחָד אוֹמֵר בַּאֲרִירָן [־איזמל ויש אומרים גרזן] הֲרָגוֹ, אֵין זֶה נָכוֹן – אין העדות מכוונת ובטלה. אבל אֶחָד אוֹמֵר כֻּלָּיו [־בגדיו] שְׁחוֹרִין, וְאֶחָד אוֹמֵר כֻּלָּיו לְבָנִים, הֲרֵי זֶה נָכוֹן, משום שהסתירה היא בדבר שאינו מעיקר מעשה ההריגה.
מקשה הגמרא על הדין של כליו: מֵיתְיְבִי, נאמר (דברים יג טו, יז ד) 'נָכוֹן' שֶׁיְּהֵא נָכוֹן – כלומר שתהיה העדות מכוונת, אבל אם אֶחָד אוֹמֵר בְּסַרְיָיף הֲרָגוֹ וְאֶחָד אוֹמֵר בַּאֲרִירָן הֲרָגוֹ, או אֶחָד אוֹמֵר כֻּלָּיו שְׁחוֹרִין וְאֶחָד אוֹמֵר כֻּלָּיו לְבָנִים, אֵין זֶה נָכוֹן. וכיצד אמר רב חסדא שבכליו הרי זה נכון. מתרצת הגמרא: הָתָם נַמִי כְּגוֹן שֶׁבָּעֲטָה בּוֹ בְּסַנְדָּלוֹ וְהָרְגוֹ.
מקשה הגמרא ממשנתינו: תָּא שְׁמַע, מַעֲשֶׂה וּבָדַק בֶּן זַכַּאי בְּעוֹקְצֵי תְּאֵנָה, וכשנמצאו דבריהם סותרים בטלה העדות, אף שאין זה ממש ממעשה ההריגה, וקשה על רב חסדא. מתרצת הגמרא: אָמַר רָמֵי בַּר חָמָא, במשנתינו מדובר כְּגוֹן שֶׁעָקַץ תְּאֵנָה בְּשַׁבָּת, וחילל שבת בכך, דַּעֲלָהּ קָא מִיקַּטֵיל – שעל המעשה שעשה בעוקצה הוא נהרג, ונמצא שהעוקץ הוא מגוף העדות. מקשה הגמרא: וְהָא תַּנְיָא אָמְרוּ לוֹ – העדים לבן זכאי 'תַּחַת תְּאֵנָה הֲרָגוֹ', משמע שהמעשה היה בענין רציחה, ולא בענין תולש בשבת, ואם כן עוקצי התאנה אינם מגוף העדות.
מעמיד רב חמא את המשנה באופן אחר: אֶלָּא אָמַר רָמֵי בַּר חָמָא, במשנתינו מדובר כְּגוֹן שֶׁשִּׁפְּרוּ בְּיִיחוּד שֶׁל תְּאֵנָה – שעשה על ידו חור בגופו של חבירו, והרגו, ונמצא שהבדיקה בעוקצי התאנה היא מגוף העדות. מקשה הגמרא: תָּא שְׁמַע, אָמַר לָהֶן – שאל בן זכאי את העדים, תְּאֵנָה זוֹ עוֹקְצֶיהָ דַּקִּין או עוֹקְצֶיהָ נַסִּין, וכן שאלם תְּאֵנִים שְׁחוֹרוֹת היו, או תְּאֵנִים לְבָנוֹת, והרי תאנים הן רכות ואי אפשר להרוג בהן, ובפשטות משמע שאם היה סתירה בכך, גם היה מבטל את עדותם.
אֶלָּא אָמַר רַב יוֹסֵף, וכי מַבָּן זַכַּאי לוֹתְיב אִינִישׁ, כלומר אין להקשות משיטת בן זכאי על דברי רב חסדא, משום ששָׁאנֵי בָּן זַכַּאי דִּבְדִיקוֹת בַּחֲקִירוֹת מְשׁוּוֵי לֵיהּ – הוא משווה, שכשם שסתירה בחקירות מבטלת את העדות אפילו בשאלת 'איזה מקום' שאינה נוגעת לעצם המעשה, כך גם בבדיקות כל סתירה מבטלת את העדות, אבל רב חסדא אמר את דבריו בשיטת חכמים הסוברים שבדיקות אינם בחקירות.
מבררת הגמרא: מַאן – מיהו בֶּן זַכַּאי המוזכר במשנתינו. אִילֵימָא רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, מִי הָוֶה בַּסַּנְהֶדְרֵי – האם הוא היה בסנהדרין בזמן שדנו הסנהדרין דיני נפשות, וְהָתְנְיָא – והרי שנינו בברייתא

המשך בעמוד כט

שִׁבְעָה שְׁנוֹתָיו שֶׁל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הָיוּ מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, וּמתוכם, אַרְבָּעִים שָׁנָה עָסַק בְּפַרְקְמַטְיָא [־בסחורה], אַרְבָּעִים שָׁנָה לָמַד, וְאַרְבָּעִים שָׁנָה לִיחֵד דהיינו שרק בארבעים שנה האחרונות של חייו היה דיין ומורה הוראות, וְתִגְיָא אַרְבָּעִים שָׁנָה קוֹדֶם חוּרְבַּן הַבַּיִת גָּלְתָה סַנְהֶדְרֵי מלשכת הגזית, וְיָשְׁבָה לָהּ בְּמקום בירושלים ששמו חֲנוּת, וְאָמַר רַבִּי יְצְחָק בַּר אַבּוּדִימִי, הברייתא מספרת שהסנהדרין גלתה כדי לוֹמַר שֶׁמאז לֹא דָנוּ דִּינֵי קְנָסוֹת. שואלת הגמרא: דִּינֵי קְנָסוֹת כָּלְקָא דַּעְתָּךְ, והרי דיני קנסות אפשר לדון בכל מקום, ובלבד שיהיו דיינים סמוכין, אֶלָּא ללמד שֶׁלֹּא דָנוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת, וּתְנַן – ושנינו במשנה מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, וממשנה זו משמע שרבן יוחנן בן זכאי היה חי בזמן חורבן הבית, נמצא שהארבעים שנה האחרונות של רבן יוחנן בן זכאי היו לאחר שכבר גלתה הסנהדרין מלשכת הגזית, ולא יתכן שרבן יוחנן בן זכאי דן דיני נפשות, אם כן אין לומר שהוא 'בן זכאי' המוזכר במשנתינו.

אומרת הגמרא: אֶלָּא על כרחך הכוונה במשנתינו לְבֶן זַכַּאי דְּעָלְמָא – כלומר אדם אחר ששמו בן זכאי, ולא לרבן יוחנן בן זכאי. מוסיפה הגמרא: הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, יהיה קשה, וכי קָרֵי לֵיהּ רַבִּי – וכי היה רבי יהודה הנשיא [מסדר המשניות] קורא לו 'בֶּן זַכַּאי', והלא אין זה לשון כבוד, אלא היה צריך לקרוא לו 'רבן'.

מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא מַעֲשֶׂה וּבָרַח רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי בְּעוּקְצֵי תְּאֵנִים – כלומר שמפורש בברייתא שמעשה זה היה עם רבן יוחנן בן זכאי, ולא עם בן זכאי אחר.

מסיקה הגמרא: אֶלָּא תַּלְמִיד הַיּוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ הָוֶה – עדיין רבן יוחנן בן זכאי לא היה דיין אלא רק היה יושב לפני רבותיו הדיינים, וּבשעת הדיון אָמַר מִילְּתָא – אמר שאפשר לחקור בעוקצי התאנים וּמְסַתַּבֵּר לְהוּ מַעֲמֵיהּ – ודבריו היו מסתברים לדיינים,

וְקָבְעוּהָ בְּשִׁמְיֵהּ – וקבעו את ההלכה הזו בשמו, כִּי הֲוָה לָמַד – בשעה שהיה עדיין תלמיד, ״בֶּן זַכַּאי״ הֲוָה קָרֵי לֵיהּ – היה נקרא ׳בן זכאי׳ בְּתַלְמִיד הַיּוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ, שעדיין אין רגילות לקרותו ׳רבן׳, כִּי הֲוָה לֵימַד הֲוָה קָרֵי לֵיהּ ׳רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי׳. ובכך יש ליישב את הסתירה בין משנתינו לברייתא, כִּי קָרֵי לֵיהּ התנא של משנתינו ׳בֶּן זַכַּאי׳ עַל שֵׁם דִּמְעָקָּרָא, וְכִי קָרֵי לֵיהּ – התנא של הברייתא ׳רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי׳, עַל שֵׁם דְּהַשְׁתָּא.

שנינו במשנה: מַעֲשֶׂה וּבָדַק כּוּ׳ מַה בֵּין חֲקִירוֹת כּוּ׳ לבדיקות. חקירות, אחד אומר איני יודע עדותן בטילה. בדיקות, אחד אומר איני יודע, ואפילו שנים אומרים אין אנו יודעים, עדותן קיימת. שואלת הגמרא: מַאי אֲפִילּוּ שְׁנַיִם אוֹמְרִים׳ – מה מחדשת המשנה במילים אלו, והלא הוא פְּשִׁיטָא, שהרי כִּי אָמַר אֶחָד אֵינִי יוֹדֵעַ, עֵדוּתָן קַיֶּימֶת, אם כן כִּי אָמְרִי בֵּי תְּרֵי נַמֵּי – גם פשוט שעֵדוּתָן קַיֶּימֶת, ומדוע שישתנה הדין אם גם השני לא יודע.

מיישבת הגמרא: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת אַרֵישָׁא קָאֵי – תיבות אלו מתייחסות לרישא, וְהָכִי קָאָמַר, חֲקִירוֹת שאמרנו שכאשר אחד אומר איני יודע העדות בטילה, הוא הדין שאֲפִילּוּ שְׁנַיִם אוֹמְרִים יָדְעָנוּ וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ עֵדוּתָן בְּטֵילָה. מבררת הגמרא: בְּמַאן – כמו מי סוברת משנתינו בזה. משיבה הגמרא: כְּרַבִּי עֲקִיבָא במסכת מכות (ה:) דְּמַקֵּישׁ שְׁלֹשָׁה לִשְׁנַיִם, מה שנים אינם נעשים זוממים עד שיזומו כולם, אף שלשה כן, ואם כן כאשר אחד אומר ׳איני יודע׳ ואי אפשר להזימו, נמצא שכל העדות היא עדות שאי אתה יכול להזימה.

אָמַר רָבָא, וְהָא ׳עֵדוּתָן קַיֶּימֶת׳ קָתָנֵי, וכיצד רב ששת מבאר שהמשנה באה לרבות אופן שבו העדות בטילה. אֶלָּא אָמַר רָבָא, הָכִי קָאָמַר, לא רק בבדיקות העדות קיימת כשאחד אומר ׳איני יודע אלא אֲפִילּוּ בַּחֲקִירוֹת שאמרנו שאם אחד אומר ׳איני יודע׳, העדות בטילה, אבל אם שְׁנַיִם אוֹמְרִים יָדְעָנוּ׳ וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, עֵדוּתָן קַיֶּימֶת. ואף שגם לשיטת רבא צריך לשנות את הגירסא, אך סבר שכך עדיף משום שזה פחות שינוי. מבררת הגמרא: בְּמַאן – כמו מי סוברת משנתינו בזה. משיבה הגמרא: דְּלֹא כְּרַבִּי עֲקִיבָא, שהרי רבי עקיבא סובר שאם אי אפשר לקיים הזמה בשלישי כל העדות בטילה, ואילו התנא של המשנה סובר שמתקיימת העדות בשנים שיודעים.

הגמרא מביאה מעשה, ובו יתבאר מה ההבדל בין חקירות לבדיקות, כאשר העד אומר איני יודע: רַב כַּהֲנָא וְרַב סַפְרָא תָּנוּ – למדו מסכת סַנְהֶדְרִין בֵּי רַבָּה – בבית מדרשו של רבה. פָּגַע בְּהוּ – פגש אותם רַבִּי חָמָא, אָמַר לְהוּ מַאי אָמְרִיתוּ בָּהּ בְּסַנְהֶדְרִין דִּבֵי רַבָּה – איזה חידוש התחדש לכם בבית מדרשו של רבה [שהרי אם למדתם אצל אדם כל כך גדול בודאי יש לכם חידושי דינים רבים]. אָמְרִי לֵיהּ וּמַאי אָמְרִינַן בָּהּ בְּסַנְהֶדְרִין גְּרִידְתָא – ומה יש לנו לומר במסכת זו גם בלי שלמדנו אצלו, היכן יש להתקשות במסכת זו, וּמַאי קַשְׁיָא לָךְ – ומה היה קשה לך בה. אָמַר לְהוּ, התקשיתי מֵהָא דְּקָתָנֵי מַה בֵּין חֲקִירוֹת לְבְדִיקוֹת, חֲקִירוֹת אֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ עֵדוּתָן בְּטֵילָה בְּדִיקוֹת אָמַר אֶחָד אֵינִי יוֹדֵעַ וַאֲפִילּוּ שְׁנַיִם אוֹמְרִים אֵין אָנוּ יוֹדְעִים עֵדוּתָן קַיֶּימֶת. ולכאורה מִכְּדֵי אֵידִי וְאֵידִי דְּאוֹרַיְיתָא הִיא – הרי גם זה וגם זה [חקירות ובדיקות] מחויבים בית דין לעשותם מהתורה, אם כן מַאי שְׁנָא חֲקִירוֹת וּמַאי שְׁנָא בְּדִיקוֹת. אָמְרֵי לֵיהּ, הָכִי הַשְׁתָּא, בַּחֲקִירוֹת אָמַר אֶחָד אֵינִי יוֹדֵעַ עֵדוּתָן בְּטֵילָה משום דְּהֲוָיָא לָהּ עֵדוּת שֶׁאִי אַתָּה יָכוֹל לַהֲזִימָהּ, שהרי כל החקירות הם מענין הזמן והמקום, ואם אומר שאינו יודע את הזמן או המקום, אינם יכולים להזימו, והדין הוא שכל עדות שאין אתה יכול להזימה אינה עדות. אבל בִּבְדִיקוֹת אָמַר אֶחָד מֵהֶן אֵינִי יוֹדֵעַ עֵדוּתָן קַיֶּימֶת, משום שעדיין עֵדוּת שֶׁאַתָּה יָכוֹל לַהֲזִימָהּ הוּא, שהרי הבדיקות אינן מענין הזמן והמקום.

מסיימת הגמרא את המעשה: אָמַר לְהוּ רמי בר חמא לרב כהנא ורב ספרא, אִי הָכִי אַמְרִיתוּ בָּהּ – אם את הטעם הזה אמרתם בה, טוּבָא אַמְרִיתוּ בָּהּ – הרבה אמרתם בה, שבנראה יש לכם במסכת זו טעמים וביאורים רבים. אָמְרֵי לֵיהּ, מִטִּיבּוּתֵיהּ דְּמַר אָמְרִינַן בָּהּ טוּבָא – מחמת שאתה טוב וענינו ומודה לנו, לכן אנו אומרים בה הרבה, אַךְ מִנֵּיהוּתֵיהּ דְּמַר – אם היית רוצה להקשות עלינו, לָא אָמְרִינַן בָּהּ וְלָא חָדָא – היה נחשב הדבר שאין אנו אומרים במסכת זו כלום, משום שלא היינו יודעים לענות כנגדך דבר.

שנינו במשנה (לעיל מ.): אֶחָד אוֹמֵר כּוּ׳ בשנים בחודש ואחד אומר בשלשה בחודש עדותן קיימת, שזה יודע בעיבורו של חודש וזה אינו יודע בעיבורו של חודש. מבררת הגמרא: עַד כַּמָּה יעבור מהחודש ועדיין אפשר לומר שלא נודע לאדם עיבורו של החודש הקודם. משיבה הגמרא: אָמַר רַב אֲחָא בַּר חֲנִינָא אָמַר רַב אַפִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, עַד רִיבּוּ שֶׁל חוֹדֶשׁ, אבל לאחר מכן אין לתלות בכך, ונחשב שעדותם סותרת, ובטילה.

אָמַר רָבָא, אַף אֲנַן נַמֵּי תְּנִינָא – יש ללמוד דין זה ממה ששנינו במשנתינו, אֶחָד אוֹמֵר בִּשְׁלֹשָׁה וְאֶחָד אוֹמֵר בַּחֲמִשָּׁה עֵדוּתָן בְּטֵילָה, וְאַמַּאי – ולכאורה מדוע העדות בטילה כשיש הבדל של שני ימים, נֵימָא שֶׁזֶּה יוֹדֵעַ בְּשִׁנֵּי עִיבּוּרִין וְזֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּשִׁנֵּי עִיבּוּרִין – והלא גם באופן זה אפשר לומר, שבשני חודשים מעוברים טעה העד, ולכן יש בניהם הבדל שני ימים, אֶלָּא לָאו מִשּׁוּם דְּכִרְיוּבְּהּ יָדֵעַ – אלא על כרחך שלאחר רוב ימי החודש כבר נודע הדבר, ולכן לא יתכן שטועה בשני חודשים. דוחה הגמרא את הסיוע של רבא: לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ – באמת אפשר לומר שכְּרִיבּוּבְּהּ נַמֵּי לֹא יָדֵעַ – שגם ברוב החודש עדיין יתכן שלא נודע לאדם על עיבור החודש, וּבְשִׁפּוּרָא יָדֵעַ – אבל השופר שהיו תוקעים בקידוש החודש הוא גורם לאדם לדעת מתי קידשו את החודש, וּבְחַד שִׁפּוּרָא [־בשופר אחד] אָמַר דְּטָעֲי – בחודש אחד אנו אומרים שיתכן שהוא לא שמע את השופר, אבל בִּתְרֵי שִׁפּוּרָא לֹא אָמַר דְּטָעֲי. ואם כן אין ממשנתינו ראיה מה הדין לאחר רובו של חודש.

הגמרא מביאה דין לענין ברכת הלבנה: וְאָמַר רַב אֲחָא בַּר חֲנִינָא אָמַר רַב אַפִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, עַד כַּמָּה יעברו ימי החודש ועדיין מְבָרְכִין עַל הַחֹדֶשׁ – כלומר ברכת הלבנה שמברכים על התחדשות הלבנה, עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא פְּנִימָתָהּ – כלומר שהירח לא יראה פגום. מבררת הגמרא: וְכַמָּה – מה נחשב למילוי פגימתה. אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי אָמַר רַב יְהוּדָה, עַד שִׁבְעָה ימים, שאז הירח בצורת חצי עיגול, נֶהֱרָעֵי אָמְרִי, עַד שִׁשָּׁה עָשָׂר יום, שאז הירח בצורת עיגול שלם,